

บทที่ 1 บทนำ

1. ความเป็นมาของปัญหา

พระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดขึ้นในอินเดียประมาณ 509 ปีก่อนคริสตกาล พระพุทธองค์ทรงใช้เวลาถึง 45 ปีเสด็จเผยแผ่พระพุทธศาสนา พร้อมกันนั้นก็ได้ทรงวางรากฐานในการจัดตั้งชุมชนสงฆ์ โดยทรงบัญญัติระเบียบวินัย การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนได้อนุญาตให้มีอาคาร สิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือพุทธสถาน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดตั้งชุมชนสงฆ์ขึ้นในแคว้นต่างๆ ที่พระพุทธองค์ได้เสด็จจาริกไป จนเมื่อพระพุทธองค์เสด็จปรินิพพานแล้ว ลักษณะพุทธสถานได้มีวิวัฒนาการมากยิ่งขึ้นทั้งในส่วนของแนวความคิด และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในแต่ละประเทศที่ได้รับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยผสมผสานกับลักษณะศิลปกรรม ประเพณี ความเชื่อต่างๆ ที่มีต่อพระพุทธศาสนา ในท้องถิ่นนั้นๆ ปัจจุบันพุทธสถานจึงประกอบไปด้วยอาคาร สิ่งก่อสร้างหลากหลายประเภท เช่น โบสถ์ วิหาร สถูป เจดีย์ หอไตร ศาลาการเปรียญ หอระฆัง เป็นต้น ซึ่งบางประเภทได้เกิดขึ้นและมีวิวัฒนาการในภายหลัง มีการประดับตกแต่งและสร้างความหรูหราใหญ่โต จนบางครั้งไม่หลงเหลือแนวความคิด และลักษณะสถาปัตยกรรมที่สอดคล้องตามแนวเจตนารมณ์ ที่ทรงบัญญัติไว้เป็นแนวทางในพระวินัยปิฎก ซึ่งขัดแย้งกับพระธรรมคำสั่งสอน ทำให้เกิดความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้

ในพระวินัยปิฎก อันว่าด้วย ระเบียบ เครื่องฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย มีความสำรวม ได้แก่สิกขาบทบัญญัติต่างๆ² พระพุทธองค์ทรงวางแนวทางเกี่ยวกับการจัดตั้งพุทธสถานไปด้วย ดังได้มีพุทธบัญญัติซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นเจตนารมณ์และความมุ่งหมายของการจัดให้มีสิ่งเหล่านี้ สำหรับพระสงฆ์ในพุทธศาสนา โดยได้รับการรวบรวมและบันทึกไว้เป็นหมวดหมู่ในพระวินัยปิฎกเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะทำได้ทราบถึงแนวความคิดและลักษณะพุทธสถานในสมัยครั้งพุทธกาล อันเป็นต้นแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีวิวัฒนาการไปสู่รูปแบบอื่นๆ ในสมัยต่อมา โดยเฉพาะในสมัยโมริยะ(321-185 ปีก่อนคริสตกาล) กษัตริย์ในราชวงศ์นี้หลายพระองค์ได้ทรงอุปถัมภ์พุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง เช่น พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงจัดให้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกเป็นครั้งที่ 3 และประกาศพุทธศาสนาไปในดินแดนต่างๆ นอกจากนี้ยังทรงจัดสร้างพุทธสถาน ขึ้นจำนวนมากมายซึ่งมีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมอินเดีย อีกทั้งยังมีลักษณะศิลปกรรมที่แสดงถึงพุทธประวัติ ความเป็นอยู่ในสมัยนั้น เป็นข้อมูลสนับสนุนในการวิเคราะห์ศึกษาถึงลักษณะพุทธสถานในสมัยพุทธกาลได้

จากความเป็นมาข้างต้นนี้ จึงทำให้เป็นที่น่าศึกษาความเป็นมาของพุทธสถาน และการศึกษาในเชิงสถาปัตยกรรมถึงแนวความคิด และลักษณะพุทธสถานเมื่อครั้งสมัยพุทธกาลในอินเดีย ตามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก โดยในการศึกษาจะศึกษาเริ่มจากการค้นคว้ารวบรวมพุทธบัญญัติตามที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก

¹ตั้งแต่ ค.ศ. 1947 อินเดียเริ่มแตกแยกออกเป็นหลายประเทศ ปัจจุบันที่เขยริกรวมๆว่าอินเดีย กลายเป็นประเทศอินเดีย ประเทศปากีสถาน บังกลาเทศ(เดิมคือปากีสถานตะวันออก) ศรีลังกา(เดิมคือซีลอน) ประเทศภูฏาน เนปาล และสิจิม(ก่อนที่จะถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของอินเดีย)

²ไชยวัฒน์ ภิบาลาญจน์ เอกสารประกอบการสอน วิชาพุทธศึกษา ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โดยเป็นการค้นคว้ารวบรวมจากเอกสาร ตำรา หลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่มีความเก่าแก่ใกล้เคียงกับสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะในสมัยโมริยะ ตลอดจนการศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพในการตั้งถิ่นฐาน สภาพทางภูมิศาสตร์ในช่วงเวลาดังกล่าวนำมาศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดและลักษณะพุทธสถาน เริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาลเฉพาะในอินเดีย ซึ่งการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในการอ้างอิงถึงแนวความคิด เจตนารมณ์ของการสร้างพุทธสถาน ประเภทพุทธสถานต่างๆเมื่อครั้งพุทธกาล เป็นส่วนหนึ่งของความรู้ในประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา

2. วัตถุประสงค์งานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาถึงแนวความคิดและลักษณะพุทธสถานในอินเดียสมัยพุทธกาล โดยมีขอบเขตในการศึกษาตามแนวทางที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาดังนี้

1. เพื่อศึกษาพุทธบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพุทธสถานอันมีปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎก
2. เพื่อศึกษาลักษณะสภาพแวดล้อมและสังคมในสมัยพุทธกาล เช่น ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะทางภูมิศาสตร์ เป็นต้น
3. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการพุทธสถาน ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงสิ้นสมัยราชวงศ์โมริยะ
4. เพื่อวิเคราะห์ถึงลักษณะพุทธสถานในสมัยพุทธกาล โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยในการวิเคราะห์ดังนี้
 - 4.1 วิเคราะห์แนวความคิดทางสถาปัตยกรรม
 - 4.2 วิเคราะห์ลักษณะรูปแบบทางสถาปัตยกรรม

3. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะพุทธสถานสมัยพุทธกาลในอินเดีย โดยอาศัยแนวทางที่ปรากฏอยู่ในพระวินัยปิฎกเท่านั้น
2. ข้อมูลหลักฐานทางโบราณสถานที่ใช้ในการศึกษา เน้นเฉพาะในสมัยพุทธกาลจนถึงสมัยราชวงศ์โมริยะ หรืออยู่ในช่วงประมาณ 544-185 ปีก่อนคริสตกาล ส่วนหลักฐานเกี่ยวแก่โบราณสถานอื่นๆนอกเหนือจากที่ระบุในยุคสมัยดังกล่าว อาจจำเป็นต้องนำมาโยงเพื่อสนับสนุนการวิเคราะห์
3. เนื่องจากพื้นที่ศึกษาอยู่ในอินเดีย ข้อมูลหลักฐานโบราณสถานต่างๆ จึงเป็นการรวบรวมจากเอกสาร ตำรา ที่มีการจัดพิมพ์เผยแพร่แล้ว ในลักษณะข้อมูลทุติยภูมิ
4. การศึกษาทางสถาปัตยกรรม มีขอบเขตและประเด็น ดังนี้
 - 4.1 แนวความคิดทางสถาปัตยกรรม
 - 4.2 รูปแบบทางสถาปัตยกรรม เป็นการศึกษาโดยภาพรวมถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรม เช่น แบบแผนของผังบริเวณ แผนผังอาคาร ตลอดจนรูปทรงอาคาร
 - 4.3 องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ศึกษาเฉพาะที่มีลักษณะเด่นๆและมีความสำคัญ เช่น ฐานอาคาร ชุ่มประตู่-หน้าต่าง รั้วบริเวณ เป็นต้น

ส่วนขององค์ประกอบอื่นๆที่ยกขึ้นมาประกอบ เช่น โครงสร้างอาคาร การประดับตกแต่ง ถือเป็นการศึกษาในชั้นรองลงมา

4. ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยจะใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารและการวิจัยประวัติศาสตร์ โดยเรียงตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. การเก็บข้อมูล หมายถึง การศึกษาหาข้อมูลเบื้องต้นที่จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานจากข้อมูลประเภทต่างๆ เพื่อให้เป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาข้อสรุป โดยลักษณะของข้อมูลที่จะใช้ศึกษา แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ

1.1 การศึกษาข้อมูลทางเอกสาร(Documentary Research) เอกสารต่างๆที่อาจจะเป็นข้อมูลแบ่งได้เป็นดังนี้

1. หนังสือทั่วไป (General Books) ได้แก่ ตำราวิชาการทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

2. หนังสืออ้างอิง (Reference Books) ได้แก่ สารานุกรม นามานุกรม อักษรานุกรมพจนานุกรมต่างๆ ตลอดจนนครชนีวารสาร บรรณานุกรมซึ่งเป็นที่รวบรวมรายชื่อหนังสือ วารสาร บทความต่างๆ เป็นต้น

3. วิทยานิพนธ์ (Thesis) ได้แก่ รายงานผลการวิจัยต่างๆที่จัดทำขึ้นเป็นส่วนประกอบการศึกษาตามห้องสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆ

4. เอกสารอื่นๆ เช่น วารสาร หนังสือพิมพ์ เอกสารทางราชการ เป็นต้น

1.2 การศึกษาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interviews) เป็นลักษณะของข้อมูลที่ไม่อาจจะศึกษาได้จากทางเอกสาร หรือภาคสนาม เพราะเป็นข้อมูลที่ได้จากความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะตัว

2. การจัดลำดับของข้อมูล หมายถึง การนำข้อมูลดิบเบื้องต้นทั้งหมด มาทำการแยกแยะ จัดกลุ่ม แบ่งประเภท ฯลฯ ตามลำดับของระยะเวลาจริงในเหตุการณ์เพื่อเป็นโครงร่างคร่าวๆ สำหรับนำไปใช้ในการวิเคราะห์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล หมายถึง การศึกษาประเมินผลจากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าวทั้งหมดด้วยการเปรียบเทียบ อ้างอิง อย่างเป็นเหตุและผล โดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนรูปลักษณะต่างๆ ในทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏเป็นเกณฑ์กำหนด

4. การสรุปผล หมายถึง การอธิบายประเด็นของผลเบ็ดเสร็จสุดท้ายจากการศึกษาเพื่อให้ทราบถึงความเป็นมา เหตุผล หรือแนวคิดที่เป็นปัจจัยสำคัญของการกำหนดรูปแบบของสถาปัตยกรรมที่ต้องการศึกษา

5. ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาและประวัติศาสตร์ของงานสถาปัตยกรรมประเภทนี้ในอดีต ซึ่งช่วยให้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และอนาคตได้

2. สามารถใช้เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งในการศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมตะวันออก อันเป็นแหล่งภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมในโลกตะวันออก ซึ่งมีความสำคัญต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทยและภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้

3. ทำให้เกิดความเข้าใจถึงแนวความคิดตามแนวพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎก เกี่ยวกับงานสถาปัตยกรรม ในด้านรูปแบบ และลักษณะสถาปัตยกรรมที่เป็นแบบอย่างตามแนวทางในพระพุทธศาสนา